

A dél-keleti Kárpátok s ezek két új barlangja.

(Felolvastatott a február hó 14-én tartott ülésen.)

A Kárpátok egész rendszerében alig van hegyláncz, mely földtani szerkezetének zavartalan egyformaságát akkora területen megbírná tartani, mint az erdélyrészi vagy dél keleti felföldnek a régi Oláhország hosszában kiemelkedő párkány-hegysége. A Pojana Ruszkától egészen a Zernest közelében kiemelkedő Pojana Morulujig, vagy a k. h. 40° 10' egész a 43°-ig terjedelmes vastagságú kristályos kőzetek állnak Románia felé őrt, s e hosszú vonalon csupán a fjordszerű zsilip-medencze s Szeben közelében az oltmenti miocen dombok hatolnak mélyebben tömegébe, három lazán összefüggő complexumot hozva létre. S bár a nyugati rész terjeszkedésének Déva-Lezsnyek közt épen a Maros medre vet véget: legterjedelmesebb mégis a középső, melynek éles gerinczéhez meredekül kidudorodó, hirtelen lejtősdő földhátak csatlakoznak, melyek Oláh-Piannál és Szász-Sebesnél még mindig imponáló meredekségben könyökölnek ki a Maros fővölgyére. Csúcsai nem versenyezhetnek magasságban a keleti és nyugati csoporttal, de a hegyvidék minden szépségét képviselve találjuk rajta.

Mély szakadékok, mértföldekre terjedő meredek sziklafalak, hatalmas dolinák, havasi növények illatával áradozó fennsíkok a szeszélyesen kivájt és öblözött völgyek egész tömkelegével változnak, hol bővizű patakok szilaj szökeléssel szállítják alá a dús erdők által táplált források vizét. Míg a háttérben komor méltósággal emelik fel a Maros és Olt vízválasztójaként a Poreng, Kapra, Surian, Pietra Alba, s keletről a Csiudrel és La Strimbul jegenyefenyők örökzöldjével ékített homlokukat: addig lábaiknál terjedelmes bikk- és tölgyerdők öve von szőnyeget. Nem dicsekedhetik ugyan e vidék a svájci Alpesek fenségével s vakító hómezők nem képeznek ellentétet a viruló tenyészetrel, de a hegyhátakon itt is gyógyfüvektől tarkázott gazdag legelők fogadnak, s alpesi rózsák (*Rhododendrum hirsutum*) cserjéi pirosanak szerte-

széjjel. Nemcsak hazánk nemzeti vagyonának jelentékeny élő tőkéjét képező számos juhnyáját táplálják e nagyobbára juh-csenkeszből (*Festuca ovina*) álló legelők, hanem a szomszéd Románia is nagyrészt itt nyaraltatja ki sajt- és gyapjúgazdaságának eme jelentékeny tényezőit. S hogy mennyire ismeri az itt élő műveletlen föld népe is gyógynövényeinek élettani tulajdonságait: eléggé tanusítják az itt díszlő sisakvirággal (*Aconitum napellus*) eszközölt mérgezési esetek.

Helységek ide fenn nem fordulnak elő, csak az előhegyek lakossága épít magának itt-ott elszórtan egyes tanyát, honnan juhászatát s takarmánygyűjtését intézi. E nép műveltsége az ő keskeny, szűk völgyeiben nem nagyon halad előre. Igen gyakori köztük az idióta és testi béna, mint épen Tyrol vagy Salzburg hegyvidékein. Primitív társadalmi viszonyaiknak kézzelfogható bizonyítéka az ú. n. leány-vásár, melyet Gredistye határában a Godgyánon csak úgy üznek, mint Abrudbánya felé a Gainán. Félig-meddig rá is vannak utalva az ilyen »leánynéző« alkalomra, mert compact, tömör közösségekről itt szó sem lehet, s a lakházak félórányi vagy nagyobb közökben hegyen-völgyön következnek egymásra. Az ilyen faluban vajmi nehéz átnézni a szomszédba, s nincsenek dalos fonó-estélyek, hol alföldi fiatalságunk egymás szívét elszokta hódítani. Egyedüli találkozóhelyük a templom, valamelyik völgyzúgban. Ott azonban vallási gyakorlataikon kívül egyébre bűn volna gondolni. A folytonos egyedüllétre kárhoztott nép meghallgatva papja miséjét és hirdetéseit, csendes szótlanságban ballag el ismét a szélrózsa minden irányába. A szülék előrelátó gondossága tehát más társítási mód felhasználására van kényszerítve. Meghatározott napon (leginkább Péter Pál) kihordja minden lány a neki szánt ingó-bingóságot, s várja a jó szerencsét, mely jószívű közvetítők segítségével ritkán is késik el. Ezek nélkül ugyan nehezen indítna párbeszédet a leghányivetibb leány is.

Szint olyan eredeti intézménye volt e vidéknek az ú. n. havasi törvényszék, mely ismét meghatározott napon ítelt az időközben felmerült per-patvarokban. Újabb joggyakorlatunk forma szerint leszorítá ugyan ezt a bíróságot, de azért az emberszólás sérelmeit Sugág és Sina községekben ma sem igen viszik a járás-bíróság elé, hanem belenyugosznak a lelkész és vének ítéletébe, melyet rendszerint stante pede végre is hajtanak. Ilyen büntetési nemek a megkövetés, magábaszállás jeléül háromszoros szájralegyintés, szégyenpadraállítás stb. S valóban a társadalmi és állami

rendnek egyaránt érdekében áll az ilyen conservatismus elnézése, mert napi járó földről ilyen apró cseprő ügyekben vajmi nehéz volna tárgyalásra fárasztani például a szegény juhpásztort, ki előtt a tisztelendő páter úgy is nagyobb portentum a világ minden itélőszékénél.

Kizárólag román nemzetiségű nép lakja ezt a regényes földet; csakhogy a dacoromanisták hóbortos agyrémeitől megrontva még nincs, s épen azért polgári kötelességei teljesítésében is pontos és készséges. Ezt azonban csak a pénzadóról mondhatjuk, mert a veradó elől mindenféle furfang segélyével menekülni igyekeznek. Minthogy itt a személy azonosságát sem a bíró, sem a pap nem képes mindig megállapítani: igen gyakran kijátszszák a sorozó bizottságot maguk helyettesítése által. Közönségesen azonban legjobb módnak tartják a Romániába átmenekülést, mit ismét saját tervük szerint hajtnak végre, minthogy a csak előttük ismeretes ösvényeken életveszély közt az igaz, de mellékkeresetül qualificálható sikerrel üzik a csempészetet is.

Dicséretükre nem hagyhatom említés nélkül azt a körülményt se: hogy jóllehet rendőr nagy kerülőben állandóan nem lakik (1878 ra rendszeresítik a dussi állomást), személybiztonságunk iránt még se aggódhatunk. A mi kihágás s utasok ellen merénylet ott tán eléfordult, többnyire szökevény katonák, vagy az állam által eszközzésbe vett erdőgazdasághoz behozatott idegen munkások egyik-másikának tulajdonítandó. A kapzsi bírvágy s az egymással kötött szerződések szándékos megszegése itt ritka eset, pedig csak pusztá szóval történik a legtöbb jogügylet. De az adott szó szentségét annál nagyobb tiszteletben tartják.

Olvasóimat azonban nem szándékozom a magaslatok régiójába ez alkalommal elvezetni, bárha érdekes földrajzi leírásokra igazában csak ott találnánk háládatos anyagot. Remélem mindazonáltal, hogy alábbi közleményeim, ha egyébbel nem, de az újság ingerével kárpótlást fognak nyújtani amazok mellőzéseért.

Említém már, hogy általában ritka egynemű kőzetekből alakult e hegység. Mindazonáltal egyes mészfoltok ide is beférköztek, megannyi oasis a kristályos átidomult kőzetek roppant tengerében. Ilyenre bukkanunk Strigy völgye felé Ponor Ohába falunál, hol régóta ismeretes már egy tekintélyes barlangképződés, a nélkül, hogy további vizsgálódásra indított volna e jelenség valakit. Pár év előtt fennebb az előhegyeken túl Fegyver falú határában termés-vaskőre kezdtek kutatni, s a vidék híre szélesebb körre terjedt.

Mérnököket, bánya-geologusokat szállított ki a kutatás rendezője Horváth Tholdy Lajos gróf, kiknek feltűntek a hegylánczok oldalán s egyes kiemelkedések körül látható tölcséres mélyedések sora. A gróf maga is érdeklődvén e jelenség oka iránt: több ízben megjárta a környéket, míg nem egy mély szakadásban terjedelmes barlangra akadt.

Meghívása következtében magam is megjelenvén a hely színen, jelen soraimnak érdekes tárgyát a szíves figyelemnek köszönhetem. Két oldalról lehet idejutni. Egyfelől a lunkányi patak mentében, mikor Kitid nevű falunál mélyedünk be az özönvizi eredetű előhegyek közé, s mintegy hat órai, nagyobbbrészt lóháton eszközölt utazás után jutunk el a fennebb érintett barlang színhelyére. Útunk hegyek között fut folyvást, azaz csak futna, ha a szeszélyes patak mindjárt mindjárt át nem szakítná. Görgetei közt már csillámpala-tömbök vonják magukra figyelmünket, holott a dilluvialis kőzetek az utolsó falún Bozsoródon felül követnek. Itt egyszerre átváltozik a táj jellege. Míg alább lankás, többnyire művelés alá vont lejtőkre esett tekintetünk: itt meredek szirtfalak alatt kanyarog a gyalog ösvény, s hatalmas bikkerdő lombja borul fölénk, mintha ernyőt akarna vonni a dél tájt idetévedő napsugarak ellen. Közbe-közbe kies rétek nevető pázsítja bukkán ki az erdők tömkelegéből. Az utas vidáman halad keresztül rajtuk, de a tulajdonos kereső tekintete számítani látszik, mennyivel terjeszkedett az utóbbi év alatt szegődményese. Akárhány helyen mi is szemlélhetjük e zöld oázisok keletkezési stádiumát, s megértjük rögtön, miért nem hangolják a birtokost saját jó hangulatunkhoz hasonlóra. A széna haszonélvezője vagy bérlője évről-évre keresztülvágja néhány fának képző szövetét, minek következtében nem hajt lombot az, s következőleg árnyéka nem gátolja a fű növéstét. Ha azután legelővé képződött a fa környéke, szépen ledönti magának tüzelőül, s használja a nagyobbított területet, a nélkül, hogy szükségesnek látná több bért vagy szolgáltatást fizetni érte.

Patakunk harsogó robajjal száguld szikláról-sziklára, míg keskeny partján a napraforgóhoz hasonló *Telekia speciosa* (vagy *Buphthalmum cordatifolium*) táblák, majd campanulák az árnyékosabb helyeken, meg a szerény *impatiens nollii* me tangere díszlenek.

Fenn a gerinczen nagy közökben tűnik elé egy-egy faház. Ilyenekből valami három órányi területen elszórva fekszik Lunkány községe csupa erdők között. Egy-egy magasabb pontról, a

mint áttekintettük a tájat, feltűnt, hogy a délre néző oldalak többnyire kopáran maradtak, s az esőzések mély barázdákban tarolják le róluk a termő réteget. E körülmény csak ott nem ismétlődött, hol az ős erdő még érintetlenül áll. Az erdő bérlője, a brassai bánya-társulat azonban, nem igen hagyván anyafákat hátra, a nap hevének kitett meredek lejtőkön új tenyészket nem kapaszkodhatik meg.

Észlelődéseinkből egyszerre tompa zúgás vert fel. A hang irányában hatalmas fák zárván el a látást, türelemmel kelle bevárnunk, míg a sűrű bozótban át egy sziklaszakadás széléről feltárult előttünk a hang forrása. Ajkainkról a meglepetés ah-ja lebbent el akaratlanul, oly leigéző szép látvány várt itt bennünket. Óriási portáléhoz hasonlítható barlangüreg rejtőzött e sűrűség mögött, melynek boltozatát egy vadul össze-visszaszagatott 100 méternyi mészsíkla alkotja, sötét rejtékéből pedig a már említett patak nagy esésekkel rohan ki. Épen azért a patakmederben ideközeledni nem lehetett, s csupán pásztorgyerekeket csalt el néha-néha a messzi elhangzó zúgás.

Az üreghez egy keskeny sziklapárkányon nem épen kényelmes út vezet le, melyhez alig járható dolinán át kell botorkázni. Lejutva az előcsarnokba, még egy másik csarnok is tűnik fel. Oda azonban csak technikai előmunkálatok után jutni, mert a nagy robajjal kiömlő patak mély medenczévé gyűl meg a portikusban. Hozzá fogtunk tehát egy híd rögtönzéséhez. Az persze olyan »tábori« mű volt, melyen egyensúlyozó botok segítségével jutottunk át. Egy velünk hozott dinnyéből azután lámpát rögtönözve körületekinthettünk az üregben is. Boltozata ívalakban hajlik, melyről néhány formátlan stalaktit csüng le. Nem igen nagyobb egy közepes szobánál. Talaját a víz által különböző alakúvá koptatott mészsíklák képezik.

E két üreg dél felé irányul, s belőlük keletre egy tárnaszzerű vájat vezet odább, honnan sziporkázva rohan ki a patak. Előcsapatnak egy erdő-munkást küldtünk az ismeretlen alagútba, de annak lámpája elaludt, s felfogásunk szerint babonás ijedelemről nemsokára visszatért. Nagy vitézül tehát mi indultunk be az orchusforma üregbe. Alig haladtunk három méternyire, már rájöttünk, miért nem haladhatott odább munkásunk. Nemcsak a lehető legsikamlósabb sziklatalajon kell itt eviczkélni, hanem több vízesésen felmászva haladhatánk csak tovább. A víz pedig ezekről lezuhogtában egész szélfuvalmat hajt maga előtt, mely a mi lámpánkat sem sokáig engedé égni. Valóban rémes sötétségben

maradtunk. Csak nagy ügygyel-bajjal jutottunk ki, s haditanácsban elvégzők, hogy itt tovább merészkedni nem volna észszerű dolog. Később még jobban megerősödött ebbeli feltevésünk, mikor rájöttünk egy órányi távolban a patak befolyására is, mely ott már csak hasadékokon szüremlik át, s legalább ötven méterrel fekszik magasabban. Ide tehát halandó csak bányamunkások segítségével jutna el, ha elébb maga előtt járhatóvá tágítnák az üreget, sőt akkor is sok helyt útját állhatná a lég ritkasága, s a patak jéghideg vize, mely közbe-közbe derékig érő medenczékben piheni ki fáradoalmait.

A barlang előtornáczának falán négy lépcsőzetes mosás jelöli a patak fokankénti alábbsülyedését. Mily roppant idő telhetett el, mióta e kis erecske a büszke szirt kebelén át ily utat törhetett magának!

Annyiról tehát épen a fennebbiek alapján meggyőződünk, hogy kimosási barlanggal van bajunk, de a melyben öslénytani szempontból felfedezni való nem vár reánk. A specialista moh és zuzmógyűjtő azonban gazdag zsákmányra számíthat e helyen. Gyönyörű marchantia polymorphák és sphagnumok ékesítik fel az ambitus szikláit. Állati lényt azonban benn az üregben nem sikerült találnunk.

Látogatásunkat áldomással fejeztük be, elkeresztelve e barlangot a tudomány részére a tulajdonos Horváth-Tholdy gróf nejeről *I r m a b a r l a n g*-nak.

Itt *re bene gesta* folytattuk útunkat Csoklovina nevű ház-csoport közelében egy nyaktörő kecske-úton át Ponorics felé. Fárasztó útunk csak a tetőig tartott, hol még egyszer alátékintheténk az Irma-barlanghoz. Csak itt tűnt fel javában a természet titani működése. Óriási sziklatömbök egymásra dobálva mutatták az irányt, melyben egykor a hegy egyik fele alázuhant. A megmaradt rész ennek következtében csakugyan a templomok magas homlokzatához hasonló alakot nyert. Még jó tova kísért a patak-moraj, míg nem teljesen elnémítá azt az útunkat szegélyező erdő alkonyi zúgása. Figyelmünket teljesen le is köté már a gazdag virány, mely minden lépten-nyomon megállásra késztetett. A campanulákhoz felséges gentiának is járultak égszínkék virágfüzérjükkal elragadva társaságunk azon tagjait is, kik elébb nagyon számígtatták, hány óra lehet még a vacsora idejéig.

Nemsokára egy völgykatlanba ereszkedtünk alá, hol valami öt ház lakossága éli arkadiai napjait. No, mi ugyan georgicont nem fogunk róla írni, mert kozmás kecsketejnél s mamaligánál

egyébben tudjuk az élet tápát. A colonia és ezt környező erdő most a brassai bányatársulat birtokában van.

Másnap reggel felmáztunk egy közeli sziklára, hol egy beomlott barlang romjaira akadtunk. Egészen közel ide még egy más üreg fogadott. Egykor tekintélyes nagy barlang lehetett, s falát orgonásípforma cseppkövek sora ékíti ma is. Felette fenyegető helyzetben függ néhány szikla, honnan az idő foga apránként jókora darabokat tördel le. E törmeléken kell tizenöt méternyire lehaladni. Alant két ilyen hosszú É—D-re irányuló hajó küzd a beléje hulló kövek árja ellen. Az egész igen lehangoló látvány, s az utas bänni kezdi fáradságát, pedig csak ezután lesz mit látnia. A déli szögletben egy törpe üregre mutat vezetünk. Mi kételkedve rázzuk fejünket, de ő minden késedelem nélkül meggyújtja gyertyáját és sans gène négykézlábra kerekedve eltűnik előttünk. Nincs más mód, mi is kövessük példáját. Ez az út lefelé visz, de azért a mennyországba se vihet különb. Átkozottul keskeny és kőgörgyöökkel van borítva. Egyéb úti emlékről nem igen kell gondoskodni; jut itt mindenkinek. Egyszerre szabadon érezzük magunkat, s körültekintve, egészen úgy vagyunk, mint a mesebeli hősök, kiket hip-hoppon arany- és gyémántvárakba szállít a varázslat. A szó szoros értelmében elbámulunk e tündéries látványon, melyet a gyertyák bágyadt világa még bűbajosabbá tesz. A boltozatot hatalmas cseppkövek alkotják minden elképzelhető formában. Itt sokágú csillárok, ott finom faragványalakok, csüngő csipkeszeletek, bojtok, fonalak, ugró kapaszkodó alakok; a falakon lepkék, függönyformák, ablakredőnyök, megkövült vízesések tűnnek fel kaleidoskopszerű egymásutánban. Majd komor bálványképformák a Budha pagodákra emlékeztetnek; amott meg egy szobrász műtermében képzeljük magunkat. E sok díszítés terhét, mintha könnyíteni akarná, két tömör oszlop támasztja fel a boltozatot, egyszersmind el is osztva a barlang üregét. Pedig amúgy sincs több 12 méternél, s így még szűkebbé lesz. Képeken látjuk, miként rejtik a földalatti koboldok a kincseket el. Ilyen kincstárnak tűnik fel ez is, hisz valódi szép cseppkövekben úgyis szűkölködünk.

A legnépesebb ember is beszédes lesz e helyen, s a legridegebb agyban is működni kezd a phantázia, ezernyi alakot és csoportozatot színezve és rajzolva ki a látottakból. Nem csoda tehát, ha lelkesedésünkben másodszor is magunkra vállaltuk a keresztelő pap szerepét, s magyar Glyptothéke névvel ragadjuk ki az ismeretlenség homályából e gyönyörű barlangot. Az erdélyi

részekben idáig legalább stalaktitek és stagmiték dolgában egyik ismert barlang sem állja ki ezzel az összehasonlítást. Hunyadmegyének országszerte magasztalt természeti szépségei tehát egy újabbal gazdagultak ezzel.

Itt már tompán kongó rétegek képezik a talajt, s rejtekükben nagyobb valószínűséggel kutathatnánk őslények után. Kedvező alkalommal megpróbáljuk ezt is, bár ásatás által a stalagmiték egy része semmisül meg. Eredetileg ezt is kimosás képezhette, s csak miután a korábbi vízer útja másfelé terelődött, apadt ki. Felette azonban állandó víztartók lehetnek, honnan kövér cseppek szűrődnek át szemlátomást, képezve folyvást a vakító fehér vagy sárgás cseppkövecskéket. Hosszú évek során aztán új meg új kéreg kerül az első fonalvékonyságú tengelyre, míg saját útját betömi a víz. De ha egy helyen megakad, száz új rés vár rá, s így foly szünes-szüntelen a természet mesteri munkája.

Egykor összefüggésben állhattak a külső nagy üreg az elől említett rommal, mely épen ezek irányában valamivel magasabban fekszik. Itt a külső talaját a már említett törmelék emelhette fel. És nem valószínűtlen végre az a feltevés sem, mely szerint ezek vize földalatti úton az Irma-barlang felé hatolt.

Innen Fegyér felé egy órányi körben több ilyen elrejtett üreg lappanghat. Sűrű egymásutánban pinczeszerű üregeket találni, s ha ilyenekbe alászállunk, rendesen egy vagy több repedés mutatkozik, hol az esővíz átszűrődik. Ebből magyarázható meg az is, hogy bár nagy mennyiségű esővíz foly be ezen üregekbe; a mélyükön tenyésző fű még sem iszaposodik el, mert csak ideig-óráig sem találni bennök tócsákat.

Megszámlálni az üregek számát bajos volna, de százakról beszélhetünk, s ezek összes vízmennyiségét úgyszólván elnyeli a sziklatalaj. Hány üreg lehet tehát e hegyek méhében elrejtve még!

Elcinte nagy zavarba jő főleg az olyan szemlélő, ki a magyarországi pogányvárat látta már. Egészen hasonló tölcséres kinézésük van ez üregeknek itt, mint az egykori Afrikában, Amerikában máig látható földlakásoknak.

Sőt a csalódás megerősítéséhez itt is egyik hegyen valódi pogányvárra akadtunk. Azonban bárhova dobbantsunk lábunkkal, mindenütt tompa hang felel rá. Ez a körülmény a fennebbi észlelettel tehát kizár minden mellékvéleményt, s kétségtelenné teszi egy lappangó barlanglánczat feltevését.

A barlangok alkotó közege mindenik ponton szemcsés mész-

kékes és piros erezettel. Ez erezet vasnak köszöni származását, s a kőzet tetszetősségét nagyban képes emelni.

A fennebbiekből azt hiszem, kellőleg kiderült, hogy az itt bemutatott barlangok nemcsak a közel fekvő Csetatye Boli hírnevén vannak hivatva osztozni, hanem országunk eme részében cseppkövek dolgában egyszerre első helyre tarthatnak igényt.

TÉGLÁS GÁBOR.

A Panama földszoros átvágása tárgyában tett előmunkálatokról.

(Vége.)

Darien. É. Darien. A Rio Cabana-Caledoniai út ez. — Cullen 1849—53 utazott itten. Azt állítá, hogy itt 350' magasságú vízvásztót talált, mire 1853. Prevost és Kemisk-Gisborn, 1854. Jauresbeny és Codazzi, aztán Paison és Strain hoztak ide expedíciókat. Ez utóbbi, 7 európai tagjának éhenhalása által gyászos emléküvé lett. Csak Selfridge 1870-iki expedíciója deríté fel tökéletesen e szorosnak hasznavehetlenségét a csatornázásra.

Choco tartomány. 1845 óta 30 kisebb-nagyobb expedíció dolgozott itt, ezek között csak Kelley, Lane, Greslet, Trautwine és Codazzi — neveit említém föl. Az 1851-ben Michler által felvett Truandó-átmenet költségessége, s kivált a víztáplálás bizonytalansága miatt mellőztetett. Ugyanezen okból történt az 1871, 1873-ban Selfridge által felvett Napipi vonal mellőzése is.

A mint tisztelt hölgyeim és uraim látják — mind e kutatás eredménye nem volt kielégítő azokra nézve, kik e csatorna létesítésén dolgoztak s így történt, hogy mindnyájunk figyelmé a dél Darieni földszorosra fordult — mely szoros már Humboldt és Fitz Roy által ajánltatott a buvárok figyelmébe.

1865-ben L. de Puyt az atlantikus részén a Janela völgyet utazta be, s visszatértekor azt híresztelé, miként a folyónak forrásain csodásan alacsony, csak 38 m. magasságú vízvásztót talált. Tehát a Cordillera valódi megszakítását. Selfridge 1871-ben de Puyt állításai megvizsgálására kis expedíciót küldött ide. Már a tanelai indusok állítása, hogy itt soha, — sem 1865-ben, sem azelőtt sem volt fehér ember — támasztott alapos kételyeket de Puyt szép meséje ellenében. A felvétel azonban, mely az amerikaiak részéről meglehetősen pontossággal vitetett ke-